

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2022

KAEDI YA GO TSHWAYA

MADUO: 80

Kaedi e, e na le ditsebe di le 23.

KAROLO YA A: POKO**MELODI YA POKO – RM Ramagoshi****POTSO 1 (POTSO YA TLHAMO)****AFORIKABORWA YO MOŠWA – JSS Shole**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Keletso ya mmoki ke go bona ntwā e ya bokhutlong. O eletsā fa batho ba ka emisa go bolaya ba bangwe ka marumo ka ntlha ya fa ntwā e nyeletsa ditšhaba kwa ntle ga go rekegela ope.
- Keletso ya mmoki ke gore re latele dikgakololo tsa boammaaruri tse re di tlogeletsweng ke botlhogoputswa gonne fa re sa dire jalo, re latlhegelwa ke boleng.
- Mmoki o eletsā fa batho ba ka efoga dintwa, mme ba nna tsebe ntlha mo go tseyeng kgakololo ya gore ntwā ga e age motse.
- O eletsā fa dikgwetlho le dikgotlhang tse batho ba itemogelang tsona di ka rarabololwa ka go buisana le go epela selepe.
- Keletso ya mmoki ke gore go nne le kagiso e e tlaa dirang gore go se nne le ntwā e e tlholang dintsho tse di tlaa dirang gore bana ba latlhegelwe ke batsadi, fa basadi bona ba sala ba se na banna.
- Mmoki o eletsā go bona Aforikaborwa yo mošwa yo o nang le kagiso le kgothatso.
- Keletso ya mmoki ke gore Maaforikaborwa a tshwanetse go nna ngatana e le nngwe ba lwe ntwā ya go batla kagiso. Mmoki o eletsā fa ntwā e ka fela gore re khutle go lela.
- Mmoki o eletsā go bona Aforikaborwa yo mošwa yo o nang le kagiso le letsididi/pholo/maikutlo a a ritibetseng.
- Keletso ya mmoki ke gore go nne le poelano le boitumelo, mme tsotlhe tse, di tle ka bonako ka ntlha ya gore batho ba a bolaana, mme se se dira gore ditopo di sale di lelane di se na boleng. Keletso ya mmoki ke gore batho ba eme ka dinao ba kgaratlhele gore go nne le boitumelo le kagiso tse di tlhokwang ke botlhe.

[10]**POTSO 2 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****MADUBEDUBE – JM Lekgetho le ba bangwe**

- 2.1 Bosetlhogo/bosula jwa ntwā. (2)
- 2.2 Pheteletso – go feteletsa modumo wa marumo ka go o tshwantshanya le modumo wa sefako go supa ka moo go neng go thuntshiwa ka teng. (2)
- 2.3 Banna ba ile ntweng ba tlogetse malapa/basadi le bana. (2)
- 2.4 Poeletsomodumo - go utlwatsa molodi o o rileng ka go boeletsā tumammogo 'g'./ Sesura - karolo ya bobedi ya mola e gatelela bokao jwa karolo ya ntlha go bontsha gore ntwā e ke e kgolo. (2)
- 2.5 Ke ithutle gore ntwā ga e age./Ntwakgolo ke ya molomo./Ntwā e a senya./Ntwā e tliša kutlobotlhoko. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) **[10]**

POTSO 3 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MENOMASWEU POLAYA E TSHEGA – OH Khunou**

- 3.1 Bolwetse jo bo bolayang batho bo sa bontshe. (2)
- 3.2 Pheteletso - go feteletsa bogale jwa bolwetse ka go bo tshwantshanya le marumo go supa ka moo bo bolayang ka gona.
Tshwantshiso – go tshwantsha bogale jwa bolwetse le marumo. (2)
- 3.3 Ba ne ba apere bontsho ka ntlha ya fa ba ne ba ya phitlhong. (2)
- 3.4 Poeletsomodumo go utlwatsa molodi o o rileng ka go boeletsa tumammogo 's'. (2)
- 3.5 Ke ithutile gore tshwenyana e e boa bontlha e a ikilela./Fa o lemosiwa sengwe o tshwanetse go utlwa kgotsa go lemoga se o se bontshiwang.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 4 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**TUMELO – JM Lekgetho le ba bangwe**

- 4.1 Lerato le e seng lona. (2)
- 4.2 Pheteletso – o feteletsa bogatlamelamasisi jwa ga *Samson* ka go bontsha fa a ne a sa tshabe go tshwara tau ka diatla. (2)
- 4.3 Neeletsano – go tswelletsano kakanyo ya go nyera ga marapo mo moleng o o latelang./go golaganya mela e mebedi ntle le go dirisa lekopanyi, ka go boeletsa 'marapo'. (2)
- 4.4 E ne e re fa ba utlwa go buiwa ka ntwaga ba lale ba sa robale/ ba sa nnisege. (2)
- 4.5 Ke ithutile gore menomasweu polayaetshega./Motho ga a itsiwe e se naga.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

LE**POTSO 5 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****MAHUMAPELO A GA PHOKOJWE – MS Kitchen**

- 5.1 Le bua ka ga ngongorego/dipogisego/manyaapelo a phokojwe e itemogelang ona. (2)
- 5.2 Mothofatso - go buiwa ka phokojwe jaaka e kete ke motho ka a re o a sela sela. (2)

- 5.3 O ne a nna a tsamaela kgakala/kekologa motho le ntšwa ya gagwe ka a ne a ba tshaba. (2)
- 5.4 Bo'babedi - ka go tlogela 'o' mo lefokong 'boo' go nna 'bo'/go kwala 'bo' boemong jwa boo./Go dirisa letshwao la tlogelo go bontsha gore go sengwe se se tlogetsweng mo gare ga 'bo' le 'ba'. (2)
- 5.5 Ke ithutile gore batho le diphologolo ba tshwanetse go tshedisana/dirisana./ Batho ba se ka ba sotla diphologolo. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6 (POTSO YA TLHAMO)**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Go latela ditiragalo tsa padi ya *Leba Seipone*, ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore ditshwanelo tsa botho tse re itemogelang tsona mo matshelong a rona gompiano mo pusong, di farologana thata le ditshwanelo tsa botho tse di neng di gatakiwa mo malobeng ka puso ya tlhaolele.
- Mo pading e, Gokatweng o iphitlhela a tlhakanetse dikobo le mongwaagwe yo ka gale morago ga gore mogatse a ye tirong, a mo kope go mo sidila mmele. Tiragalo e, e ne ya tlhola go ima ga gagwe, mme a tshola ngwana nae. Gokatweng o ne a se na se a ka se dirang ka tshotlako e. Ka ngwana a ne a tshwana thwi le rraagwe, Gokatweng o ne a mo romela kwa go mmaagwe kwa Motsitlane jaaka sephuthelwana gonne a ne a sa batle go thubela mongwaagwe lelapa ka ntlha ya tshotlako ya puso ya maloba. Seno ke kgatako ya ditshwanelo tsa ga Motswagauteng tsa go itse batsadi ba gagwe boobabedi le go godisiwa ke bona.
- Mo malatsing a gompiano, Gokatweng o ne a na le tetla ya go begela sepodisi ka ga tshotlako e gammogo le kgatelelo ya mothapi mo mothapiweng ka se mongwaagwe a neng a se mo dira. Gompiano Gokatweng a ka kgona go tseela *Jankie Smook* dikgato tsa go tsaya maikarabelo mo kgodisong ya ngwana, go mo itse le go golela ka fa tlase ga gagwe gonne ngwana a na le tshwanelo ya go tlhokomelwa ke batsadi botlhe.
- Mo malatsing a puso ya tlhaolele, Mosala malomaagwe Motswagauteng o gataka ditshwanelo tsa ga Motswagauteng tsa go nna le legae ka go mo koba mo lapeng ka ntlha ya fa a timeditse podi, mme mo pusong ya gompiano bana ba na le tshwanelo ya go nna le legae le tlhokomelo.
- Motswagauteng o ne a sotlwa ke ditsala gammogo le setšhaba ka kakaretso ka ntlha ya ditebego tsa gagwe ka go mo bitsa ka maina a tshotlo jaaka lekutwana, letata le morwa. Se ke kgatako ya tshwanelo ya ga Motswagauteng ya go tshela a phuthologile. Mo pusong ya gompiano ga go selabe sepe go tshola ngwana le mosweu ka tlhaolo ya mmala e setse e ileditswe. Bana ba ba tshotsweng ka ntlha ya kgolagano e, ba nna ba phuthologile go se letsapa lepe le le ba fisang pelo gonne ga ba kgobiwe ka gope, jaaka mo malobeng ka puso ya tlhaolele.
- Kwa Foreiborogo Motswagauteng o teketwa ke batho ka ntlha ya go thusa mapodisi go tshwara legodu le le neng le phamoletse mosadi wa mosweu sekgwama sa madi. Tiragalo e, e supa kgethololo ya bosemorafe e e neng e rena magareng ga basweu le bantsho ka ntlha ya fa ba ne ba gateletswe ke puso ya tlhaolele. Mo pusong ya segompiano basweu le bantsho ga ba sa tlhole ba ilana go le kalo. Se se neng sa dirwa ke Motswagauteng go thusa mosadimogolo wa mosweu se diragala bonolo mo malatsing a gompiano gonne dilo di fetogile. Ga go sa tlhole go tlhaolanwa ka bosemorafe jaaka go ne go dirwa mo malobeng.

- Kwa sekolong sa Foreiborogo go nnile le ditragalo tsa tlhaolele, kgatelelo ya bosemorafe le kgatako ya ditshwanelo tsa botho tsa go amogela thuto mo botshelong jwa ga Motswagauteng. O ne a kgoromeletswa mo mosetsaneng mongwe wa mosweu e leng *Sarkie* mo go neng ga lebisa mo go iteweng ga gagwe, mme ga tsoga ntwana e e matlho mahibidu ya bosemorafe. Fa kgetse e tla go sekwa, mogokgo le Lekgotla la sekolo ba ne ba atlhola kgetse ka go gobelela le go sekamela mo letlhakoreng la basweu, mme ba sa lebe molato. Se e ne e le kgatelelo ya bosemorafe.
- Motswagauteng o ne a kgethololwa ke mogokgo ka a tsenya pitso ya bana le batsadi ba basweu a sa mo akaretsa le motsadi wa gagwe. Tshwetso e tsewa kwa ntle ga gagwe a bo a kobiwa mo sekolong, motlhodi wa ntwana e leng *Koot* o sala mo go sona ka ntlha ya mmala.
- Mo pusong ya motlhakanelwa, bantsho le basweu ba tsena dikolo mmogo gonne botlhe ba na le ditshwanelo tsa botho tsa go amogela thuto, mme ga go ope yo o kgethololwang kgotsa gona go gatelelwa go ya ka mmala wa gagwe. Fa kgetsi nngwe le nngwe e tla go sekwa gammogo le go sekasekwa, ga go gobeletwe le go leba mmala, mme go lejwa boleng jwa yona le go fitlhelela tharabololo e e maleba e e tlaa kgotsofatsang botlhe ntle le go tsaya letlhakore la ga ope ka maitlhomong e le a go tsholetsa serodumo sa sekolo.
- E le ruri puso ya gompiano e tlisitse diphetogo mo ditshwanelong tsa botho.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko)

[25]**POTSO 7 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

- 7.1 Rodipoto. (1)
- 7.2 Ke ngwana wa ga rangwane/rremogolo. (1)
- 7.3 Ba ne ba dira dipatlisiso ka ga bogwenegwene jwa ga Mokwepa. (2)
- 7.4 O ne a wela mafatla (fa ba re Mokwepa o tshwerwe.)
A batla go ema pelo (fa ba re ke motsadi wa gagwe.)
A thubega ka selelo (ka ntlha ya fa a ne a tshogile.). (3)
- 7.5 O pelontle – o ne a gakolola Motswagauteng go gwalalela thuto.
O boitshoko – ke ngwana wa mebila fela o ne a ithuta go fitlha a bona lekwalo bolesome. (4)
- 7.6 Ke ka ntlha ya fa lesea le ne le tshwana le rraalona, mme a tshaba go thubela mongwaagwe lelapa./O ne a tshaba go lebagana le batsadi ba gagwe ka gore e ne e le moila go tshola ngwana le mosweu. (2)
- 7.7 Matlho a matala/meriri e o kareng seditse sa pitse ya ga Motswagauteng e e sa tshwaneng le ya batho ba bangwe e dirile gore batho ba se mo amogele ka a sa tshwane le bona, se se dira gore ba mo sotle mme morero wa tlhaolele o tsewelele pele. (2)
- 7.8 *Koot* le Teu ba rarabolola bothata ka ntlha ya fa ba ne ba tlisa kutlwano e e neng e se teng fa gare ga bantsho le basweu. (2)

- 7.9 E khutlile ka mokgwa o ke neng ke o solofetse ka ntlha ya fa kgaratlo ya ga Motswagauteng kगतलhanong le tlaolele e ne ya kgona go khutla kwa bofelong.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.10 Ke ne ke tlaa mo gakolola gore a tsewelele pele go aga poelano magareng ga bantsho le basweu.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.11 Nnyaya – go ne go se matshwanedi ka a simolola go kopana le mmaagwe la ntlha mo botshelong jwa gagwe ka jalo ba ne ba tshwanetse go mo siamisa maikutlo pele.
Ee – go ne go le matshwanedi ka tota bona ba ne ba sa itse fa a sa itse motsadi wa gagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.12 Ke ithutile go amogela batho botlhe kwa ntle ga go kgetholola ka mmala./Go amogela maemo jaaka fa a ntse fa o boela kwa gae./Go se ikakanyetse ke le esi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 8 (POTSO YA TLHAMO)

OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Kgang e e reng ditlwaelo le ditsamaiso dingwe tsa botshelo jwa segologolo di farologana thata le tsa botshelo jwa segompiano, ke nnete e e ka se ganediweng ka gope jaaka fa re itemogela mo pading ya '*Omphile Umphi Modise*', gammogo le mo matshelong a rona gompiano.
- Mo pading ya Omphile basimane ba ne ba sa simolole botshelo ka sekolo, ba ne ba simolola ka go disa ka ntlha ya fa kgomo e ne e le leruo la Motswana. E ne e re fa mosimane a feditse go disa, ke gore fa a le dinyaga tse di fetang lesome le metso e metlhano, e bo e le gona a romelwang kwa sekolong go omoswa fela ka maikaelelo a go ipaakanyetsa tlhomamiso ya ga moruti gore e tle e re a nyala a bo a itse go kwala.
- E ne e re fa ba itse go kwala maina a bona ka ditlhaka tse di sokameng go twe ba ye go batla tiro, ba rutegile mme ba tloga ba tsenwa.
- Se, se ne se direga mo motseng wa Matile ka bagolo ba ne ba sa romele bana kwa sekolong. Baagi ba sekolo sa Bodibe ba ne ba rwala mabogo mo tlhogong ka go bona toro tsa bona tsa go fetola botshelo jwa ngwana wa Moaforika di fetogile lefela ka sekolo se ne se sa ba ungewele ka gope.
- Mo malatsing a gompiano basimane ga ba sa tthole ba omosiwa kana gona go lekanyediwa thuto. Fa ba le dingwaga di le supa, ba romelwa kwa sekolong, mme go tlaa tswa mo mothong gore o batla go fitlhelela kae ka dithutego tsa gagwe ka motho e le ena a itlhophelang se a batlang go nna sona mo botshelong. Mo metlheng ya gompiano, madi ke ona a a laolang botshelo, mme thuto e o e ungwileng e go betlela tsela ya go tseno mo lenyalong o thakgaletse.

- Mo metlheng ya maloba jaaka kwa Matile, bagolo ba ne ba ise ba tthaloganye mosola wa thuto ka e ne e re ka nako ya temo, sekolo se sale se le lolea ka basimane ba ne ba lema, mme basetsana ba tshwanelwe ke go ba apeela. Bontsi jwa batsadi bo ne bo se na maikaelelo a go rutela bana ba bona kwa pele go ba senolela lesedi ka ba ne ba dumela gore fa o ruta ngwana wa mosetsana o mo rutela ditšhaba gonne a tsoga a nyalwa.
- Mo metlheng ya gompiano batsadi ba na le lesedi, e bile ba tthaloganya mosola wa thuto le gona go naya bana tšhono e bona ba sa e fitlhelelang ka e le tumelo ya bona ya gore ba nne le isago e e phatsimang le go tshela botoka go na le bona. Bana ba basetsana ba tswelela pele ka dithuto go lekana le ba basimane.
- Tota le fa go ne go tle go twe e gatšwa le namane, fela e ne e le moila gore mosetsana a tsene mo lenyalong a setse a itibotse ka ngwana wa dikgora. Re lemoga se, jaaka fa re bona fa Motlalepule a retelelwa ke go bolelela RraMosidi fa a na le ngwana wa dikgora yo a mo isitseng kwa kgodisong, mme a ipata ka gore ba ithuele ngwana wa mosimane gonne ba ne ba se na ena.
- Mo malatsing a gompiano basetsana ba tshola bana ba sa le mo dingwageng tse di kwa tlase tsa sekolo, e bile e kete go a gaisanwa ka ntlha ya gore go na le madi a kotlo ya bana ao ba a bonang. Basetsana fa ba tsena mo lenyalong, ga ba fitlhe bana bao ba dikgora, ba eteleditse pele gore e gapiwa le namane.
- Mo metlheng ya maloba fa Batswana ba ne ba lebagane le leuba, banna ba ne ba rulaganya motshameko wa lefetlho. Basimane ba botshegaingate kgotsa basetsana ba diolela melora ba ne ba bidiwa gore ba ye go tsaya lefetlho kwa motseng o go itseweng o le phepa jaaka go ne go dirilwe fa basimane ba Matile ba ne tsaya lefetlho mo go ba Maikutlwane. Go ne go itsiwe gore magodimo a tlaa phutholola pelo, mme pula e ne matsorotsoro, morago morafe o tlhabe kgomo go leboga badimo.
- Mo metlheng ya segompiano, ditumelo tseo di fokilwe ke phefo ka jaanong go latelwa sešwa le ditumelo tsa sekeresete ka ga jaana pula e rapelelwa mme Mmopi a utlwe dithapelo tsa bana ba gagwe mme pula e ne matsorotsoro.
- Bogologolo go ne go itsiwe fa ya mosimane e le e nkgwe. Ka jalo, go gatelela molao ga ga mogokgo Madolo mo baithuting ba ba neng ba tsena sekolo sa Ideni go ne ga ba ungwela. Ga go a ka ga ungwelwa bona fela, mme go ungwetswe le batsadi ka ntlha ya fa ba ne ba ithuta maikarabelo ka go itirela letseno, mme ba ituelele mo sekolong. Mo metlheng ya segompiano thupa e ileditswe mme bana ba itirela jaaka fa ba rata.
- Ga ba tseye thuto e le botlhokwa ka gope, mme ba feleletsa e le morwalo wa batsadi boemong jwa go ba imolola ka go ikemela mo botshelong go ba tlhofofaletsa tiro.
- Mo nakong ya bogologolo e ne e re fa mosimane a batla go bona lekgarebe la gagwe a dire maano mangwe fela kwa gaabo mosetsana gore a kgone go mmona. Ditlwaelo tsa gompiano tsa baratani di farologana thata tsa bogologolo gonne ba ema gongwe le gongwe e bile bangwe ba tsena mo malapeng ba sa boife kgotsa gona go iphitlha.
- E le ruri ditlwaelo le ditsamaiso dingwe tsa botshelo jwa segologolo di farologana thata le tsa botshelo jwa segompiano.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 9 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 Mosadimogolo Malebela. (1)
- 9.2 Mosadimogolo e ne e le motho yo o bonelang dilo kwa pele. (1)
- 9.3 MmaMosidi o ne a le mo motlhaleng wa ga morwae e bong Omphile. (2)
- 9.4 O ne a tshwenyegela gore morwae o tshela bokete.
O eletsa e kete morwae a ka tshela monate.
O tshwenngwa ke gore se a se batlang o tlaa se bona kae. (3)
- 9.5 O ne a le kemonokeng – o ne a tshegetsa MmaMosidi fa a ne a isa ngwana kwa legaeng la bana.
O ne a le lerato - o ne a neela Motlalepule lerato la botsadi. (4)
- 9.6 O ne a tshaba gore o tllile mo Gauteng go batla tiro, mme ga a ise a bo a nne lobaka teng, fela o setse a na le ngwana wa petelelo yo o se nang rraagwe. (2)
- 9.7 Bontle jwa ga Motlalepule bo dirile gore a fufegelwe ke Thandi mme a mo rulaganyetsa lekau la ditedu tsa katse mme ditiragalo tsa padi di thankgologe. (2)
- 9.8 O kgonne go mo tsaya jaaka ngwana wa gagwe, a mo naya bodulo gammogo le go mo tsenya sekolo go fitlha e nna mothosetšhabeng. (2)
- 9.9 E khutlile sentle gonne MmaMosidi o tlhokafetse ka boitumelo gonne pelo e boetse mannong ka mmatlasagagwe a se bone.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.10 Ke ne ke tlaa mo gakolola go nna kelotlhoko le go ithuta mogatse botoka.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.11 Ee - Go ne go siame gonne metlha e fetoga e bile a tsibogetse thotloetso ya mokapelo wa gagwe Modise e e reng thuto ke lesedi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Ke ithutile gore le fa o sa fitlhelela sengwe, o tshwanetse go thusa ba bangwe go se fitlhelela./Motho o tshwanetse go ikamanya le diphetogo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 10 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlamong ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Ke ikaegile ka padi ya 'Masego', ke boammaaruri jo bo ka se ganediweng ka gope gore diphetogo tsa ditshwanelo tsa botho tse re itemogelang tsona mo matshelong a rona gompiano mo pusong ya motlhakanelwa, di farologana thata le ditshwanelo tsa botho tse di neng di gatakiwa mo malobeng ka puso ya tlhaolele.
- Mo pading e, badiri ba dipolase ba ne ba dira ka fa tlase ga kgatelelo gammogo le tshotlo ya basweu e bong bathapi ba bona. Bathapiwa ba ne ba dira ka fa tlase ga maemo a a sa jeseng diakolo mo dipolaseng jaaka go ne go diragala mo polaseng ya ga Base *Van Jaarsveld*. Tiro e ne e le e ntsi tota e bile ba ne ba patelesega go dira le morago ga nako. Ba ne ba sa duelelwe madi a go dira morago ga nako e bile ba eta ba itewa ntle le go rekegelwa kgotsa gona go sekegelwa tsebe ka gope fa ba dirile phoso nngwe e e rileng. Ba ne ba se na tshwaelo kana ngongora epe e ba ka e tlhagisang mo tirong ya bona.
- Ka ntlha ya diphetogo tse re itemogelang tsona gompiano mo matshelong a rona, bathapiwa ba na le ditshwanelo, mme ba na le gona go ka bega bathapi ba bona ka kgatelelo le tshotlako e ba itemogelang yona kwa ditirong. Ba na le tetla ya go lwela maemo a a sa iketlang a ba iphitlhelang ba dira ka fa tlase ga ona kwa tirong gammogo le go duelwa madi fa ba dira morago ga nako e go dumalanweng ka yona. Ba na le gona go isa dingongora tsa bona tsa kwa tirong kwa makgotleng a a ba emetseng go rarabolola tshotlo le kgatelelo ya bona mo mafelong a bodirelo go tla/efoga kgatako ya ditshwanelo.
- Bana ba bathapiwa ba dipolase ka dinako dingwe ba ne ba tshwanelwa ke go sa ye sekolong ka ntlha ya fa ba ne ba ya go thusa bagolo ba bona ka ditiro tsa dipolase. Dikolo le tsona di ne di sa tlale seatla ka bontsi jwa boradipolase ba ne ba sa ba agele tsona. Seno ke kgatako ya ditshwanelo tsa bana tsa go ilediwa go tsena sekolo le go dira mo dingwageng tse di kwa tlase.
- Gompiano jaana mo pusong ya motlhakanelwa, dikolo ke ntletsetletse, mme bana ga ba lomelediwe thuto ka gope ka e le tshwanelo ya bona ya go rutega. Fa ba ya le batsadi ba bona kwa tirong, ba a bo ba sa patelesege, mme e le ka maitlhomosele a go rotloetsa bana go gabalela thuto le go ba lemosa botshelo le mefuta ya ditiro.
- *Lisbeth* o ne a imisiwa ke Base *Schalk*, mme a solofetsa gore o tlaa tlamela lesea le le iseng le belegwe. *Lisbeth* o ne a tshwanelwa ke go fudusiwa mo polaseng ka base a ne a sa batle gore kgang ya mofuta o e fitlhelele mo ditsebeng tsa ga mogatse. Seno ke kgatelelo ya tshwanelo ya ngwana go nna le legae.
- Mo pusong ya motlhakanelwa motswasetlhabelo e bong *Lisbeth* yo ditshwanelo tsa gagwe di gatakiweng o na le tshwanelo ya go nna le legae ka jalo o na le gona go ya go bega base ka maikaelelo a gagwe a go mo fudusa mo polaseng. Gape *Lisbeth* o na le tshwanelo ya gore base a tseye maikarebelo mo go godiseng lesea le a le tlisitseng mo lefatsheng ka le na le tshwanelo ya go itse rraalona.

- Go tiisa molao ga ga Rre Kgabo Motsepe mo go Masego ka go mo teketa mo go maswe ka ntlha ya fa a ne a imile ke tshotlako ya motsadi mo ngwaneng. Mo pusong ya motlhakanelwa bana le fa ba imile ga ba itewe ka ba na le ditshwanelo, mme e bile ba na le gona go ka bega se kwa sepodiseng, mme se tsewe jaaka tshotlo ya bana go ya ka Molaotheo.
- Kgatelelo le tshotlo ya badiri go tswa kwa bathaping e tlhagelela fa Rre Kgabo le badiredi ba bangwe ba ne ba palangwa ka sebepi sa mongwaabona. Se, ke tshotlo le kgatelelo ya bathapiwa. Base o itaya Rre Kgabo ka sebepi le go feta badiredi ba bangwe kwa ntle ga lebaka lepe. Rre Kgabo o palelwa ke go itshokela matsadi a seme gonne a ne a dirile phosonyana e e sa reng sepe, a bo a ipusolose tsa mo go base. Badiri ba bangwe ba feleletsa ba tsene mo ntweng ba bo ba fisa ntlo. Rre Kgabo o atlholelwa loso mme se ke kgatako ya ditshwanelo tsa botho tsa go tshela ka gonne mo pusong ya motlhakanelwa katlholelo loso e feditswe.
- *Vusi Mgoma, Cathy le Sol Lazar* ba iphitlhela ba tshela ka fa tlase ga kgatelelo ka ntlha ya go lwela ditshwanelo tsa botho mo pusong ya tlhalele. Ba tshela botshelo jo bo sa gololosegang ka ntlha ya go ilediwa gangwe le gape. Ba ga *Lazar* ba boela moseja, mme *Vusi Mgoma* o itemogela loso lo go sa itsiweng motlhodi wa lona seo e leng kgatako ya ditshwanelo tsa botho tsa go tshela. Mo pusong ya motlhakanelwa, batho ba lwela ditshwanelo tsa botho mme ga ba nne ka fa tlase ga kgatelelo kgotsa gona go ilediwa kgapetsakgapetsa jaaka go ne go dirwa ka *Vusi Mgoma* le ba ga *Lazar*. Ba gompiano ke bomosekaphofu ya gaabo ba ba sa tshabeng go swa lentswe ka ditshwanelo tsa bona di sireleditswe ke Molaotheo.
- E le ruri puso ya motlhakanelwa e tlisitse diphetogo mo ditshwanelong tsa batho. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)

[25]**POTSO 11 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)****MASEGO – G Mokae**

- 11.1 Kwa lelapeng la ga Kgabo Motsepe le Goabaona/Kwa gaabo Masego. (1)
- 11.2 Ke morutabana wa ga Masego. (1)
- 11.3 Ke ka ntlha ya fa Masego a ne a imile, mme a busediwa gae. (2)
- 11.4 O ne a itse gore go tlile jang gore ba mo kolobetse ka leina la Masego.
O ne a itse gore mmaagwe Masego o ntse dingwaga di le lesometharo a sa tshole mme e se ka ntlha ya boopa jwa gagwe.
Goabaona o latlhegetswe ke bana ba le babedi fa gare ga ga Masego le *July*. (3)
- 11.5 O ne a le bonolo - O amogetse baeng, mme ga a lwe nabo le fa ba tlile ka dikgang tse di seng monate.
O bofitlha - O ne a sa bontshe maikutlo ape fa a ne a utlwile botlhoko kgotsa a itumetse. (4)
- 11.6 O ne a tshaba gore sephiri sa gagwe sa go imisa *Lisbeth* se tlaa fitlha mo ditsebeng tsa ga mogatse mme a thubegelwa ke lelapa. (2)

- 11.7 O ne a amogela Masego mo lelapeng la gagwe, a mo naya madulo fa ga gagwe gammogo le go mo tlhokomela fa a ne a le kwa bookelong. (2)
- 11.8 Ntsime o ne a nna le kgatlhego mo go Masego, mme se sa dira gore a mmeteletele, ka a sa tlwaela go ganwa ke basetsana mme a ima Sello, ka jalo ditiragalo tsa tswela pele.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.9 E khutlile sentle gonne ke ne ke solofela go bona Masego a fenywa mo matsapeng otlhe a a kopaneng nao mo botshelong ka ke sa bolo go mmona a kgaratlha, ka jalo go bona phenyo ga gagwe go maleba.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.10 Bana ba sekolo ga ba a tshwanela go nwa bojalwa/fa o nwa bojalwa o bo nwe o le esi, mme o se ka wa raela ope go bo go thusa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.11 Nnyaya - teketo ya ngwana ke tlolomolao.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.12 Ke ithutile gore mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe/go nna le lerato la nnete.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**POTSO 12 (POTSO YA TLHAMO)****NTLHOMOLE MMUTLWA – MO Lobelo**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Kgang e e reng ditlwaelo le ditsamaiso dingwe tsa botshelo jwa segologolo di farologana thata le tsa botshelo jwa segompiano, ke nnete e e ka se ganediweng ka gope jaaka fa re itemogela mo pading ya 'Ntlhomole Mmutlwa', gammogo le mo matshelong a rona gompiano.
- Mo botshelong jwa segologolo, bana ba ne ba sa emelane le batsadi ka ba ne ba itse gore go dira jalo, ke go ipiletsa bomadimabe ka masego le matlhogonolo a ne a tswa mo bagolong. Rre Kgori, e bong rraagwe Matsetseleko, o ne a batla gore a tsene mo ditlhakong tsa gagwe fa a rola tiro. Matsetseleko o ne a na le ditoro tsa gagwe ka a ne a nole moro wa tlhabologo, mme o ne a bona go le botoka go inaya naga boemong jwa go ngangisana le rraagwe, ka e ne e le moila gore e re mogolo a bua o mo ngamole tlhogo. Bana ba mo metlheng ya gompiano ba farologana le ba maloba ka ba na le ditshwanelo, mme ba di dirisa kwa ntle ga maikarabelo gonne ga ba kgone go farologanya magareng ga mogolo le ngwana. Ba arabisana le bagolo jaaka fa ba batla e bile go se matshosetsi ape mo go bona.

- Go ya ka molao wa segologolo, Kelogile o ne a lailwe gore mosadi ga a arabisane le monna ka gope. Monna a le phoso kgotsa a se phoso o mo nneteng. Ke ka moo re bonang Kelogile a sa ganetsane le Kgori le fa a bona gore se a se dirang ga se a siama. Kwa bokhutlong fa Matsetseleko a boela kwa ga bona a bolelela mmaagwe gore boemong jwa go mo tlhomola mmutlwa o ne a o sosometsa mo lonaong gore o mo sege ka a ne a palelwa ke go mo emelela mo go rraagwe fa a ne a mo patika. Mo metlheng ya gompiano, basadi ba na le tekatekano le banna ka ba na le lefoko mo lelapeng. Ga ba tseye fa kgang nngwe le nngwe e monna a e buang e nepagetse ka ba tshwanelwa ke go bontshana mabaka mo tsamaisong ya lelapa. Ba kgona go lemosa balekane ba bona fa metlha e fetoga, mme ba tshwanelwa ke go ikamanya le diphetogo ka maitlomo a go tlogela bana go ikgoletsa molelo gore e se re o ba fisa ba ba tshwaye phoso.
- Bana ba ne ba se na lefoko mo malobeng fa e se fela go kgwathisiwa ntle le go bodiwa dipotso dipe jaaka fa re bona Matsetseleko a tshaba go boela gae ka a ne a tshaba go atholwa ke rraagwe le banna ba lekgotla gone a ne a ngwegile mo gae. Mo malatsing a gompiano thupa e ileditswe e bile bana fa ba ka itewa, ba na le gona go ka begela sepodisi ka tatofatso ya tshotlako ya bagolo mo baneng. Ba na le lefoko ka ba sa otlhaiwe pele ga go ka utlwelela letlhakore la bona.
- Mo malobeng, basimane ba dingwaga tsa ga Matsetseleko ba ne ba felela mo gae le fa ba ne ba digetse dithuto tsa bona tsa Marematlou, mme ba sa itirele bokamoso jo bo phatsimang. Matsetseleko o ne a sa batle go tswana nabo ka a ne a batla go ya go senka tiro kwa Babelegi, e tle e re morago a tswelletse dithuto tsa gagwe. Mo nakong ya gompiano basimane ba tsetsepitse ka ba sa batle go ja mantle a balekane ba bona, mme ba itshiamisetsa isagwe go sa le gale gore ka moso ba se tsoge ba lelela kgama le mogogoro.
- Mo setsong, morafe o ne o patikwa ka go otlhaiwa ka go kgwathisiwa gammogo le go jelwa leruo. Fa o ne o nyadiwa, lesaka la gago le ne le tswalelwa. Botshegaingate ba ne ba se na lefoko lepe le ba ka tshwaelang ka lona. Fa o ne o na le gona go ka ipuelela, o ne o kgwathisiwa fa pele ga morafe otlhe o sa tswala go go thibela go balabala. Mo metlheng ya segompiano dilo di fetogile, go nolwe moro wa tlabologo mme ga go sa tshole go tswana le mo malobeng. Batho ga ba gapelwe ditsabona ka gope. Ga go ope yo o dumelang go otlhaiwa le go kgwathisiwa kgotsa gona go jelwa leruo kwa ntle ga lebaka lepe. Batho ba dibela dithoto tse ba di diretseng, mme ga ba gapelwe kgotsa gona go tswalelwa lesaka ntle le go le sireletsa. Ga go ope yo o dumelang go kgwathisiwa a sa tswala ka ntlha ya go buelela ditsagawe.
- Mo malobeng botho bo ne bo santse bo le teng jaaka fa re bona Rre Segonyamatlho a thusa le go tshepa Matsetseleko ka go mo amogela kwa ga gagwe a sa mo itse. Mo segompionong batho ga ba emane nokeng ka go sa tshepanwe.
- E le ruri ditlwaelo le ditsamaiso dingwe tsa botshelo jwa segologolo di farologana thata le tsa botshelo jwa segompiano.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 13 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**NTLHOMOLE MMUTLWA –OM Lobelo**

- 13.1 Dikhudung. (1)
- 13.2 Bakapelo/Baratani. (1)
- 13.3 Sekolo sa boPalesa se ne se ile kwa dikgaisanong tsa mmino kwa Matsetseleko a neng a ya go kopana le mokapelo wa gagwe gona. (2)
- 13.4 Palesa o ne a nyema ditokololo/a repetlana ditokololo.
A tlhoka puo.
Tlhogo ya gagwe ya itotlela. (3)
- 13.5 O a ikanyega - mafoko a gagwe a go nyala ga a ka a wela fa fatshe.
O ne a na le lerato la nnete - o ne a ratana le Mmathapelo, mme a feleletsa a mo nyetse. (4)
- 13.6 Baagileng ga a bolelela Mmathapelo ka a ne a setse a na le maikaelelo mangwe a a neng a sa nna sentle ka ga leeto la gagwe la go ya kwa Tshwane. (2)
- 13.7 Go akola ga ga Matsetseleko, matlho a a tlhatswegileng gammogo le go tswa ditetswana go dirile gore *Bra Boots* a se ka a mo lemoga mme letsholo la go batlwa ga gagwe le tswelele pele. (2)
- 13.8 Magodu a ne a tlhola kotsi e e tlisitseng tharabololo ya kgetse ya ga Matsetseleko morago ga gore a tshwarwe, o ne a boela gae go ya go tlhomolwa mmutlwa./Bokhutlo jwa go batlwa ga gagwe ka a ne a tshwanelwa ke go boela gae gonne kgetse e rarabologile. (2)
- 13.9 E khutlile sentle ka ke ne ke solofela go bona Matsetseleko a fitlhetse se a neng a se batla morago ga go kgaratlha ka ntlha ya kgatelelo ya setso, a bo a nna kgosi mo Phiritshweu.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.10 Ke ne ke tlaa mo eletsa gore Palesa ke ngwana wa kgosi mme kgosi e a tlotliwa./Go mo gakolola gore a ikanyege mo go Mmathapelo./Go mo gakolola go kopa maitshwarelo mo go Palesa le Mmathapelo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.11 Go siame - go mmutse matlho ka a ne a bona se a ne a se belaela.
Go ne go sa siama - o batlile a tsenya botshelo jwa gagwe mo kotsing ka a ne a ngatega.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.12 Ke ithutile gore ke se laolwe ke maemo ka ntlha ya fa ke le ngwana wa kgosi./Go nna le lerato la nnete le le sa tlhaoleng ka maemo kgotsa itsholelo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 14 (POTSO YA TLHAMO)**DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe****'Tlholego ya Bakgatla ba ga Kgafela'****'Leboko la dikgomo'**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

- Ke nnete e e se nang bana ba phefo gore sebete le bonatla di ne di tlhokega mo setšhabeng sa Batswana ka ba ne ba tshwanetse go dibela ditsabona.
- Tlholego ya morafe wa Bakgatla ba ga Kgafela e ne e aparetswe ke maraganateng a bana ba mpa a a sa tsenweng ke ope, mme se se tlhola dintwa tsa go lwela bogosi. Go lwela bogosi ga Bakgatla go ne ga dira gore bontsi ba dikgosi bo buse nako e khutshwane ka ntlha ya dipolaano tse di neng di nna teng ka bopodi ba kgonwa ke ba ba dinaka. Dintwa tse, di bontsha gore sebete le bonatla di ne di tlhokega mo merafeng ya Batswana go dibela bogosi jwa bona.
- Go kaiwa fa Bakgatla ba itemogetse kgaogano e kgolo ka puso ya ga Kgafela ka ntlha ya ga Makgotso yo o neng a romilwe go thusa Bakwena, mme ena a fetogela Bakgatla le go laletsa Legwale, kgosi ya Bakwena, go tlabana le Pheto, morwa wa ga mogolowe. Tota bopodi ba kgonwa ke ba ba dinaka.
- Naga e se nang khudutlou bolobeto ba ipha naga - ka ntlha ya dipolaano tsa ga Ditsebe le bana ba ga Pheto, morafe o ne wa tlhoka keteledipele, mme bogosi bo ne ba wela mo baneng ba ga Pilane, gofejane ya ga Pheto, yo bogosi bo neng bo sa mmetse mo phatleng mme ka a le sebete a bo tsaya fela.
- Ka gaabo boi go sa lelwe, Pilane o ne a tshabela Matebele kwa Bopedi ga Mapela, mme Bakgatla ba ne ba se na kgosi, ka jalo, Molefe morwa Pheto, o ne a sala a phutha Bakgatla le go ba busa ka sebete le bonatla.
- Ka ntlha ya sebete le bonatla jwa Matebele a ga Moselekatse, Bakgatla ba ga Kgafela ba ne ba phatlalala le go gapiwa ka bontsi, go akaretsa morwa 'a Kgosi Pilane e leng Kgamanyane. Le gale Moselekatse o ne a golola Kgamanyane go tsaya bogosi morago ga loso lwa ga Pilane.
- Mo lebokong la dikgomo mmoki o kaya kgomo e le malenkhu a marumo go kaya gore fa kgomo e le gona, go nna dintwa kgotsa e tlisetsa batho marumo a a ba utlwisang botlhoko. Go lwela kgomo go bontsha fa sebete le bonatla di ne di tlhokagala gore o dibe le ruo la gago.
- Mmoki o tlhagisa gore mašwi a kgomo ke more o o fisang banna ditedu, go kaya gore banna ga ba nnisege, ga ba ritibale maikutlo fa ba nwa mašwi a yona ka ba itse gore ba ka tlhaselwa nako e nngwe le e nngwe ka ntlha ya kgomo. Se se bontsha gore sebete le bonatla di ne di tlhokega thata mo merafeng ya Batswana.
- Mmoki o tlhagisa kgomo e le modimo wa mo gae o o jeleng rraagwe ka go e tlhabanela kगतलhanong le batho ba ba batlang go e gapa. Mmoki o tshogile gore fela jaaka e bolaile rraagwe, le ena e tlaa mo nyeletsa ka go rena sebete le boganka jwa batho ba ba sa tshabeng go bolaya ba bangwe ka ntlha ya ditsabona.
- Mmoki o tlhalosa gore fa kgomo e leng gone ditšhaba di jana ka meno le go e lwela ka ntlha ya boleng le mosola wa yona. O tlhagisa gore banna ba le bantsi ba robegile mekwatla le go latlhegelwa ke matshelo ba le mo motlhaleng wa go dibela dikgomo tsa bona.
- Tota mo Setswaneng, o ne o tlhoka sebete le bonatla go lwela bogosi le go dibela kgomo, mme ba ba maatla, ke bone ba ba neng ba kgona go gapa dilo tsa batho.

(Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 15 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NAANE: MMUTLA LE THOLO

- 15.1 Kwa legageng la ga Dimo. (1)
- 15.2 O hutsafetse.
O tshogile. (2)
- 15.3 Seabe sa ga Tholwana ka go tlhabiwa ke mmitlwa, o ne a thuswa ke Mmutla mme ya re Tholo a bona se, a mo pholosa mo go Dimo. (2)
- 15.4 O matlhajana gonne o pholositswe ke ona go falola mo go Tholo le Dimo. Ke leferefere/letsipa - o raya Tholo a re a ye go bolaya Dimo mme a itse gore Dimo o tlaa mo fenya. (4)
- 15.5 Ke ne ke tlaa mo itshwarela gonne ntwana e sa age./Ke ne ke tlaa mo lemosa gore se a se dirileng ga se a siama.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.6 Ga go a siama gonne e le ena a mo tsentseng mo mathateng a/Ga go a siama gonne matlo go šwa mabapi/batho ke go thusana.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.7 Ke ithutile gore ka dinako dingwe motho o thusiwa ke batho ba o neng o sa solofela gore ba ka go thusa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.8 Ke pheteletso-mmoki o totobatsa bontsi jwa morafe wa Bakwena ka go ba bitsa boijane/ditsie tse dintshintsi. (2)
- 15.9 Bogatlamelamasisi jwa morafe wa Bakwena. (2)
- 15.10 Neeletsano – go gokaganya kakanyo kwa ntle ga go dirisa lekopanyi ka go boeletsana 'Mankga nama'./Go tswelletsana kakanyo ya go rata nama mo moleng o o latelang. (2)
- 15.11 Bakwena ba tshwana le ditshoswane tse dintsho tse di lomang botlhoko ka ba fentse morafe wa matebele (Kabane) o ne o sa solofela. (2)
- 15.12 Ke ithutile gore mo botshelong, motho o tshwanetse go nna segatlamelamasisi ka go fenya mathata.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 16 (POTSO YA TLHAMO)****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Moku**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

'SEKOROPOLAPA' – SS Moku

- Tlhagiso e e reng mo botshelong motho ga a iphetse a le esi ke nnete e e se nang bana ba phefo gonne motho mongwe le mongwe o tlhoka batho ba bangwe go mo gakolola.
- Mafenya o gapilwe maikutlo ke Nkefi, mongwe wa barutabana ba a neng a dira mmogo nabo. Nkefi ga a mo robotse, o setse a ipadile mabala a kgaka gararo, mme a mo gana nnang wa banyana. Mafenya ka go amogela gore a ka se iphetse a le esi, o ne a kopa Dikobe go bua le ena ka a ne a na le tshepo ya gore a ka kgona go mo lemosa maikaelelo a a neng a na nao mo go ena gonne ba ne ba ithutela borutabana mmogo kwa Kholetšheng ya Heberone.
- Dikobe jaaka fa a ne a na le botshepegi le boikanyego mo go Mafenya o mo gakolola go tswa mo go Nkefi gonne a gapilwe maikutlo ke Ntope. Le fa go ntse jalo o ne a mo tshepisa gore o tlaa bua nae. Nkefi o ne a ganana le topo eo, a kaya fa Mafenya e le sekoropolapa se go iphomolwang ka sona, e se wa maemo a gagwe gonne a na le madi a gagwe, a sa tlhoke sepe, rraagwemogolo e le kgosi mo Lefurutshe mme e bile a na le ntlo e e leng ya gagwe.
- Dikobe o gakolola Nkefi gore tsotlhe tse a nang natso ga se sepe kwa ntle ga lerato la mokapelo. Go supa fa Dikobe e le modirammmogo yo o boikanyego gonne a ne a ratela tsala ya gagwe tse dintle, o gakolola Nkefi fa Ntope a na le lelapa le e leng la gagwe, mme a itshenyetsa nako ka ena. O ne a mo gakolola go itseela Mafenya ka a ise a nyale gore ka moso a se lelele kgama le mogogoro fa e le lefetwa.
- Nkefi o na a bolelela Dikobe gore a bolelele Mafenya gore a tlhabela pele, mme jaaka tsala ya boikanyego ga a ka a mo felela pelo, a mo neela maele a gore botshelo ke leotwana, bo a dikologa, mme a itse gore go na le nako ya bonyana, nako ya bokgarebe le nako ya bogodi.
- Dikobe o boela kwa go Mafenya jaaka a ne a romilwe, mme jaaka modirammmogo wa nnete, o mmolelela gore Nkefi o padile. O mo gomotsa ka go mmegela gore o lela nae gonne lekgarebe fa le raya lekau le re ke sekoropolapa le itse gore ga a le beye gope ka a sa bone motho fa a le lebile.
- Go supa fa motho a tlhoka dikgakolo, Dikobe o ne a gakolola Mafenya gore a tswa mo go ena, mme a ipatlele mosadi yo mongwe jaaka fa Nkefi a sa dumelana le ena, mme le ena a lekile e bile a paletswe.
- Botshelo e le ruri bo tlhoka bagakolodi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 17 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

- 17.1 Kwa ga Moremi le Nnaniki. (1)
- 17.2 Ke go tlhokafala ga ga MmaMoremi/go batlelwa tiro e nngwe. (1)
- 17.3 Ga ba tshware batho ba ba ba thusang sentle.
Ba ba tsosa masigo.
Fa ba dira bosigo dipelo tsa bona di nna botlhoko ba gopola gore banna ba setse le bathusi. (3)
- 17.4 E kaya gore ba ngongoregela tsholomakgwakgwa ya bathapi/ga ba itumelele mokgwa o bathapi ba ba tshotseng ka ona. (2)
- 17.5 Ee – kwa morago ga go latlhegelwa ke tiro o ne a gana tiro ya ga mooki Matlhare, ka a re ba tshwara bathapiwa makgwakgwa, mme a boela gae. (2)
- 17.6 Nomalanga o ne a tshwere MmaMoremi sentle, fa ngwana wa ga mmangwaneagwe Moremi a ne a sa mo tshwara sentle. (2)
- 17.7 Moremi o thusa mogatse Nnaniki ka tiro ya fa lapeng, mme se se bontsha gore go na le banna ba ba thusang basadi ba bona go supa fa batho ba sa/tshwane.
- Moremi ga a ka a nna le kgatlhego mo go Nomalanga jaaka a ne a na le boitshwaro a sa tshwane le banna ba bangwe ba ba bontshang kgatlhego mo badireding ba bona.
- Nnaniki o ne a sa rate badiri ba ba tswang kgakala ka a ne a belaela gore o ka fitlhela ba go tseetse dithoto tsa ntlo, fela Nomalanga ga a ka a dira jalo go supa fa batho ba sa tshwane.
- Nomalanga o ne a tshwere MmaMoremi sentle, fa ngwana wa ga mmangwaneagwe Moremi a ne a sa mo tshwara sentle se, se bontsha gore batho ga ba tshwane.
(Di le PEDI fela.) (4)
- 17.8 Nobuhle o batletse Moremi mothusi go tlhokomela mmaagwe mme se sa dira gore ditragalo di tsewelele pele ka Nomalanga a ne a ba direla ka botswapelo le go bontsha ka moo batho ba sa tshwaneng ka gona. (2)
- 17.9 Go tlhoka maikarabelo ga ngwana wa ga mmangwaneagwe Moremi go dira gore Moremi a feleetse a batletse mmaagwe motlhokomedi yo mongwe. (2)
- 17.10 Ke ne ke tlaa itlhoboga ka ya go batla yo mongwe ka se nkganang se nthola morwalo./Ke ne ke tlaa mo lemosa fa batho ba sa tshwane.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 17.11 Ga go a siama ka ntlha ya fa go le kotsi go akaretsa batho gonne mongwe le mongwe a tshwanelwa ke go neelwa tšhono ya go tlhagisa botho jwa gagwe. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 17.12 O re ruta gore mosadi o tshwanetse go tshegetsa monna wa gagwe fa a le mo mathateng./Go tshepa monna wa gago ka go se mo akanyetse. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 18 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

GA SE LORATO – MJ Magasa

- Tlhagiso e e reng mo botshelong motho ga a iphetse a le esi ke nnete e e se nang bana ba phefo gonne motho mongwe le mongwe a tlhoka batho ba bangwe go mo gakolola.
- Motsamai o ne a itse gore mo botshelong o tlhoka dikgakololo mme a ya kwa badirammogong nae e bong Gosekwang le Lenkapere go mo gakolola mabapi le Angeline. Badirammogo ba, ba lekile go mo naya maele fa ba ne ba bona a tswa mo tseleng a batla go ratana le ngwana yo monnye thata mo go ena. Ba mo tsibositse fa a dira phoso e kgolo ka go ratana le ngwana yo monnye mo go ena gonne bana ba gompiano ba sa tlakatlakelwe, mme ba tlaa mo lebatsa lelapa la gagwe. Go supa fa ba ne ba na le dikgakololo tsa nnete e bile ba sa lomeletse, ba ne ba mo rotloetsa gore a ba bolelele mathata a gagwe ba mo thuse, ka ba ne ba lemogile gore ga a itumela.
- Morago ga go utlwa gore *Angeline* o mo kobile fa a se na go mo agela ntlo, Gosekwang le Lenkapere ga ba a ka ba mo atlhola, ba ne ba mo gomotsa le fa ba ne ba mo tsibositse gore o tlike go mo tlhoba diphuka. Ba ne ba mo gakolola go kgwa mathe a itshware khubu mme a se boeletse.
- Fa a sena go senyegelwa kwa ga *Gladys* ba ne ba mo gakolola gore o santse a ka emelela ka e bile ba ne ba sa itse gore le madi a phenšene a mo dule diatleng ka ntlha ya fa go ntse go baakanngwa dikoloi tse a di sentseng ka ona.
- Go bontsha fa e le ruri motho a tlhoka dikgakololo, bobedi jo bo ne ba gakololola Motsamai go boela lapeng, a ikopele maitshwarelo a bo a boele a nne le bona morago ga gore Gladys a mo kobe. Ba mo tshepisa go mo thusa ka a ne a ba kaela fa a kobilwe kwa tirong e bile a sa duelwa le sepe.
- Ba ne ba gakolola Gadifele gore a se buse bosula ka bosula mme a tsholele Motsamai e seng go mo sadisetsa.
- Fa Gadifele a lemoga gore dilo di ya masweng o ne a bolelela Rre Selapo ka metsamao ya ga Motsamai mme ena a leka go tsereganya mo lapeng la bona. Rre Selapo o ne a ya kwa go Motsamai go leka go mo gakolola gore a dibele lenyalo la gagwe ka go tlamela mosadi le bana. Motsamai o ne a mo koba le go mmolelela fa a palelwa ke lelapa la gagwe e bile a batla Gadifele ka baruti ba nyala lefufa.

- Go supa fa Rre Selapo e ne e le tsala ya nnete ga a ka a tswa mo go Motsamai gotlhelele ka a ne a naganela bana, mme a gakolola mogatse go isetsa Gadifele madi a sepalamo gore a ye go tshwarisa Motsamai kwa badirediloagong gore a tlhokomele bana ba gagwe. Tota le kwa bofelelong fa Motsamai a itharabologelwa, o bitsa kopano mme Rre Selapo, jaaka tsala e e se nang tomeletso o ya go utlwa se a se bilediwang ntle le go tshola sekgopi.
- Mantsho le ena o ne a gakolola Rre Selapo go thusa Motsamai a re a leke ka natla go mo sokolola.
- O ne a gakolola Gadifele gore a se tshabe go itela fa go le thata, ka ba tlaa kgaogana se se teng gore bana ba se ka ba wela mo isong. Go le gale o ne a botsa Gadifele gore a Motsamai ga a ise a buse mogopolo, mme jaaka tsala ya nnete a mo gakolola gore a se busolose bosula ka bo bongwe gonne dilo di tlaa boela mannong.
- Gadifele o ne a itse gore bana ba gagwe ba ka se iphetse ba le bosu mme a ba gakolola gore ba se nyeme mooko mme ba itiise. A ba gakolola go tshepa thapelo.
- Emang le Lesego ba ne ba gakololana mo seemong se ba neng ba le mo go sona. Emang a gakolola kgaisadie gore ba itshwarele rraabona gonne a ka tswa a sa ipone. Ba ne ba gakolola mmaabona gore Motsamai a tlhomogelwe pelo mme a fiwe dijo.
- Botshelo e le ruri bo tlhoka bagakolodi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa di elwe tlhoko.)

[25]

POTSO 19 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 19.1 Motsamai (1)
- 19.2 Go lala digoba./Go nna mo nageng ga ga Motsamai./Go sa tlhokomele/tlamele lelapa ga ga Motsamai. (1)
- 19.3
- Lo lesego ka lo sa ntse lo na le mmaalona, yo e reng lo bua a lo reetse.
 - Modimo ga o ke o latlha ope.
 - Lo tiye tumelong
 - Se safeleng se a bo se tlhola.
 - Yo o simololang ka monate o tlaa fetsa ka botlhoko. Jaanong lona ka lo simolola ka botlhoko, lo ya go fetsa ka monate.
 - Tsatsi lengwe lo tlaa imakalela lo tswelletse pele mo botshelong, ba ba ntseng ba le sotla, ba tsoga ba lo swabela.
 - Fela fa ke santse ke phela ga nka ke ka lo latlha, ke tla nne ke lo tlabatlabela.
 - Tshepang thapelo
(Di le THARO fela)
- (3)
- 19.4 Bana ba ikgolela fela ka thuso ya batho ba ba pelotlhomogi le molemo le fa rraabona a sa ba tlamele. (2)
- 19.5 Ee, e nnile nnete, kwa bokhutlong, Motsamai o feleletsa a le mo botlhokong, mme ba lelapa la gagwe ba le mo monateng o a sa bolong go o ja./tshotlego ya bona e fedile fa Motsamai ena a feleletsa a se na sepesepe. (2)

- 19.6 Ka go arabisa bagolo./go tsena dikgang tsa bagolo. (2)
- 19.7 Emang - ba ne ba dirisa bokao ba leina le go itshokela tshotlego le go letela nako e e maleba ya katlego ya bona.
Lesego - bokao jwa leina le bo ba tliseditse katlego mo botshelong/ dithutong ntswa rraabona a ne a sa ba tlamele. (4)
- 19.8 Bopelotlhomogi jwa gagwe bo dira gore a sadisetse Emang dijo, mme se sa mo rotloetsa go tswelapele ka sekolo. (2)
- 19.9 *Bra Dan* o ratana le Gadifele etswa a santse a nyetswe ke Motsamai mme se se tsweletsa pele morero wa 'lerato le e seng la nnete' ka lerato la nnete le sa tlise tlhakatlhakano.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.10 Ke ne ke tlaa mo rotloetsa gore a boele kwa baneng ba gagwe ka ba mo tlhoka./Ke ne ke tlaa emisa kgolagano ya rona gore ke se nne le seabe mo tshotlegong ya bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.11 Ga go a siama ka batho ba sa lekane e se meno./O se tshege yo o weleng mareledi a sale pele.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.12 O re ruta gore re nne le nnete le fa e tena./Ke se nne matlhomantsi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	5–6	4	3	2	0–1
Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlholo le go tlhaloganya setlhangwa	-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Tsibogelo ya dinaledi e e tshegetsang setlhogo ka botlalo -Motseletsele o o agegileng sentle wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tlhaloganya le leboko go go manontlhotlho	-O ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha tse di tshegetsang setlhogo ka matsetseleko -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano di kgona go salwa morago, fela ga se tsotlhe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tlhalogannwa ga leboko go a itumedisa	-Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlhaloganyo e e kwa tlase ya leboko	-Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Dintlha tse di tshegetsang setlhogo di dinnye thata -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Tlhaloganyo e e tlhaelang ya leboko	-Setlhogo ga se a tlhalogannwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko le go tshegetsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano ga di maleba gotlhelele -Morutwana ga a kgona go tlhaloganya leboko
6 MADUO					
KAGEGO LE PUO	4	3	2	1	0–1
Popego, kelelo e e tlhaloganyegang le tlhagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong	-Kagego e e lomaganeng sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgaatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	-Kagego e e tlhamaletseng -Puo, segalo le setaele di nepagetse go le gontsi -Bogolo ga go na diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	-Go na le bosupi jo bo rileng jwa kagego -Puo, segalo le setaele tse di nepagetseng ka tekano - Diphoso tse dinnye tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso	-Kagego e supa thulaganyo e e fosagetseng - Segalo le setaele tse di sa nepagalang ka bontsi -Diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso di bonagala thata	-Kagego e bokoa thata -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng gotlhelele -E phephetha ka diphoso tsa thutapuo, mopeleto le matshwao a puiso
4 MADUO					

ELA TLHOKO: Fa motlhatlhojwa a ikgatholositse diteng gotlhelele, mme a kwala tlhamo ya boitlhamedi, a Diteng, Popego le Puo di abelwe 0 maduo.

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlaelang	Ga a fitlhelela
DITENG	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
<p>Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tloganyana setlhangwa</p> <p>15 MADUO</p>	<p>-Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Tsibogelo e e tshegetsang setlhogo ka dinaledi:14-15. Tsibogelo e e tshegetsang setlhogo manontlhotlo: 12–13 -Motselotsele o o agegileng sentle wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlo</p>	<p>-O bontsha go tloganyana, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano di kgona go salwa morago, fela ga se tsothle tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go a bonala</p>	<p>-Thanolo ya setlhogo e e mo magareng -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -O tlogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa</p>	<p>-Thanolo e e tlaelang ya setlhogo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata</p>	<p>-Setlhogo ga se tlogangwe -Maitoko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di maleba gotlhelele -Morutwana ga a kgona go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa</p>
KAGEGO LE PUO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Popego, kelelo e e tloganyegang le tlhagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong</p> <p>10 MADUO</p>	<p>-Kagego e e lomaganeng ka kelelo ya dintlha tsa ngangisano e e agegile sentle -Matseno, ditemana le bokhutlo di manontlhotlo -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgathlhisana, di nepagetse</p>	<p>-Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse di go le go ntsi</p>	<p>-Go na le bosupi jwa kagego, kelelo ya ngangisano e a tloganyega le go lomagana fela e na le diphoso -Matseno, ditemana le bokhutlo di eta di tlhoka tomagano -Diphoso tsa puo, segalo le setaele di mmalwa</p>	<p>-Kagego e supa thulaganyo e e fosagetseng e bile kelelo ya dintlha tsa ngangisano ga e a rulagangwa sentle -Matseno, ditemana le bokhutlo di fosagetse -Diphoso tsa puo, segalo le setaele tse di seng maleba di a bonala thata</p>	<p>-Go tlhokagala ga kagego e e lolameng go kgoreletsa/ tlhokisa kelelo ya ngangisano gotlhelele -Matseno, ditemana le bokhutlo ga di a lomagana gotlhelele -Diphoso tsa puo, segalo le setaele se se fosagetseng thata di tlhola setlhangwa se se sa atlegang</p>
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

- Dipharologanyo magareng ga maduo a Kagego, Puo le Diteng di se fete dielo tse PEDI.
- Karabo ya boitlhamedi e e ikgatholositseng diteng gotlhelele e abelwe 0 la Diteng le 0 la Puo le Kagego.